

Rūpestis iš pogrindžio

2021 SAUSIS, ÀNGELS MIRALDA TENA

Kuratorė ir rašytoja Àngels Miralda Tena 2019 metais vedė dirbtuves, kurios buvo Rupert alternatyviosios programos dalis. Daugiau informacijos rasite [čia](#). Šiame tekste Àngels nagrinėja rūpestį, atsidavimą ir solidarumą kultūros institucijų atžvilgiu.

Kokios priemonės, protokolai ar pareiškimai savaime turėtų tapti kultūrinių institucijų vertybių dalimi? Kuravimo ir šiuolaikinio meno mados bei tendencijos dažnai pasiduoda neatidėliotinai reformų būtinybei. Tačiau per dažnai reformuojamos jos tampa estetizuotos ir depolitizuotos dar prieš jas pritaikant. Formų estetizavimas išardo revoliucinį pasipriešinimo potencialą menininkų bendruomenėse: reikalavimai sušvelninami iki paviršutiniškų retorinių pergalių, o esminių pokyčių institucijose taip ir neįvyksta.

Šiandien diskutuojama apie integraciją, įvairovę ir skirtingas perspektyvas. Šios temos, kaip ir kalbėjimas apie rūpestį, solidarumą ir palaikymą, tapo įprastos parodų tekstuose ir bienalių temose. Institucijos nenoriai keičia savo struktūrą, nes jų tikslas – išlikti. Kalbant apie moterų lygybę ir saugumą, po dešimtmečius trukusios kovos už vienodą reprezentaciją feminizmas tapo institucijų vertybių ir pozicijų dalimi. Tačiau institucijos vis dar atspindi pasaulį, kuriame egzistuoja, pasaulį, kuriame patriarchalinės taisyklės neleidžia nei institucijoms, nei aktyvistų grupėms kalbėti apie realybę, su kuria moterys susiduria kultūriniame sektoriuje. Šiame tekste kritikuoju ne tik konservatyvias institucijų struktūras, kuriose iki šiol dažnai atsisakoma net mažiausios lygybės reprezentacijos, bet ir saugumo infrastruktūrų trūkumą arba jų lėtą įgyvendinimą struktūrinio išnaudojimo atvejais. Turime pradėti nuo pokalbio apie institucijų pastangas estetizuoti svarbius politinius klausimus, juos depolitizuoti, nutildyti ir reikalauti sustiprinti rizomatinius revoliucinės energijos pliūpsnius.

***

Moterys buvo atvedamos į teismą ir baudžiamos už „barimąsi“, kunigai pamoksluose peikė jų liežuvį. Labiausiai iš žmonių buvo tikimasi tylos: paklusk vyrui neklausinėdama, bijok jo. 1547 m. „paskelbta, kad moterims draudžiama susitikti ir plepėti“, o jų vyrams įsakyta „laikyti žmonas namuose“. Raganų medžiotojai nusitaikė į moterų draugystę. Teisme apkaltintos ir kankinamos moterys turėjo išsižadėti viena kitos, draugės išduodavo drauges, dukterys išduodavo motinas.¹

– Silvia Federici, „Raganos, raganų medžioklė ir moterys“

Federici pasakoja apie tai, kaip moterų solidarumas buvo demonizuojamas, laikomas nelegalia veikla, už kurią būdavo baudžiama arba nuteisiama miriop. Autorė istoriškai pagrindžia mūsų išgyventą patirtį ir bendrą tikrovę. Šiandieninėje visuomenėje, laikančioje save progresyvia, moterų „plepalai“, paskalos ir pasišnibždėjimai išlieka neteisėti. Pavyzdžiui, įstatymai prieš šmeižtą Vokietijoje ir Olandijoje draudžia viešą „įžeidžiamą“ turinio platinimą arba skelbimą ir užtikrina išsigelbėjimą bet kuriam kaltinamajam.²

Egzistuoja teisminis arsenalas, išardantis bet kokią savarankiškai organizuotą grupę, kurios tikslas tiesiog rinkti ir dalytis informacija, ir

tai pagrįsdamas prielaida, kad moterų kalbėjimas prilygsta apkalboms ir šmeižtui. Kadangi pirminė komunikacija tarp engiamų visuomenės narių laikoma neteisėta, nėra sąlygų apie tai užsiminti, aptarti ar įgyvendinti efektyvius pokyčius kultūriniame kontekste.

Kai instituciniame kontekste kalbama apie solidarumą ir rūpestį, sukuriama estetinė kūniško patogumo forma ir saugumo jausmas. Šios diskusijos nukrypsta į neoliberalias ir savipagalbos ir dėmesingumo temas, užuot diskutavus apie kolektyvinio rūpesčio konceptus. Tai – vaizduotės sąžalios, juose nepripažįstamas aplinkos, kurioje gyvename, žiaurumas. Solidarumas, rūpestis ir parama yra žaidimas, pilnas pavojų ir neišvengiamų aukų. Kalbėdami apie solidarumą ir rūpestį, turime pripažinti, kad mūsų saugumas yra pavojingas institucijoms. Rūpesčio apraiškos kelia grėsmę patriarchalinėms struktūroms ir todėl visada bus laikomos smurtu. Tai simbolinis smurtas, suardantis saugumo tinklą, suverptą per juodinimo amžius. Mūsų smurtas yra žodis – užkalbėjimas, kerai, prakeiksmas.

***

Aplinkoje, kurioje feminizmas ir įvairios jo atšakos (pavyzdžiui, ekofeminizmas arba transfeminizmas) tapo instituciškai normalizuotos kaip politinė vertybė, susiduriame su problema – esencialistinė ir tokenistinė identiteto politikos mintis išstumia politinį ryžtą. Muziejų programose tapo įprastos parodos, kuriose eksponuojama XX amžiaus menininkų kūryba. Tačiau kartu jos prarado savo pirminį politinį kontekstą. Tai, kas pradžioje buvo karingas ir politiškai įsikišantis prieš patriarchalinę meno istoriją, tapo kasdienybe, ir kartu apsiblausė periferinis regėjimas, lydintis nesąmoningą veiksmą. Menininkų kvotos nebūtinai reiškia įgyvendintus pokyčius. Sefas Rodney, neseniai apmąstydamas įvairių rasių menininkų reprezentaciją ir problemas, teigė, kad galbūt dabartinių galios struktūrų išlaikymas yra strategijos dalis arba savivaliavimas.³ Nuoširdus rūpestis ir solidarumas gali būti išreikšti tik vidinėje institucijų veikloje, kuriose atskaitomybė ir

atsakingumas yra sprendžiami prasmingu politiniu būdu, siekiant akistatos, o ne vengiant nemalonumų.

***

2017 m. lankiausi retrospektyvinėje Rosemarie Castoro parodoje MACBA muziejuje Barselonoje.⁴ Castoro buvo viena XX amžiaus pabaigos menininkių, dirbusių Niujorke ir patyrusių skriaudą dėl „menininko žmonos“ sindromo. Ją nustelbė jos garsus vyras Carlos Andre. Castoro parodos atidarymo metu feministinės grupės iš viso pasaulio organizavo protestą prieš Andre parodą, nes tuo metu būta abejonių dėl jo pirmosios žmonos Anos Mendietos mirties.⁵ Castoro ištekėjo už Andre po galimos žmogžudystės ir, gindama savo vyrą, užėmė tvirtą poziciją prieš feminizmą. MACBA parodos vitrinose buvo eksponuojamos Castoro dienoraščio ištraukos ir laišakai, kuriuose ji koneveikė kolegas feministes, vadino šią politinę poziciją „segregacija“ ir gynė savo vyrą. Jos solo paroda šioje visame pasaulyje žinomame muziejuje buvo feministinės veiklos meno istorijoje produktas, bet ar ji nusipelnė feminizmo, kuriam priešinosi, atneštos naudos?

Jos politinės pažiūros nebuvo nei slepiamos, nei pabrėžiamos. Jos tebuvo išnaša menininkės karjeros dokumentacijoje. Šį politiškumo pašalinimą, neaiškaus socialinių grupių ir jų tarpusavio sąveikos apibrėžimą galėjau interpretuoti tik kaip feministinės meno istorijos depolitizavimą. Tokenistinis požiūris į reprezentaciją per esencializmą naudojami feministinių parodų struktūros praktika, atmesdamas jos karingumą. Apie kūrybą kalbama neįsigilinant į asmenines politines pažiūras. Svarbu prisiminti, kad Rosemarie Castoro solo parodos rengimas siunčia kitokią politinę žinutę nei Judy Chicago, Zilios Sánchez ar Sengos Nengudi parodos organizavimas. Jos – menininkės iš Niujorko, kurios dvigubai nukentėjo nuo patriarchalinės ir rasistinės sistemos ir aktyviai prieš ją kovojo, užuot paklususios jų priespaudos hierarchijai.

Parodyti solidarumą kitoms moterims Rosemarie Castoro atveju reikštų suprasti, kad ji akylai pasidavė priespaudai. Atsidūrusi smurtaujančio

vyro šešėlyje, menininkė kentėjo gyvendama patriarchalinėje realybėje.⁶ Castoro pozicija gali būti interpretuojama kaip savisauga, išlikimas gyvenant šalia menininko, kaip įrodyta, žeminusio ir smurtavusio prieš moterį? Šioje situacijoje Castoro buvo priversta pasmerkti žmones, kurie ja rūpinosi. Argi nebūtų buvę naudinga kontekstualizuoti šią istoriją, užuot palaidojus ją ir padidinus mūsų istorijos žinių spragą apie tai, kad postmodernus menas buvo pagrįstas prievarta, agresija ir diskriminacija?

***

Spalio 4 dieną, sekmadienį, *De Appel* tiesioginės transliacijos metu perskaičiau keletą eilučių iš naujos Audre Lordės knygos *Svajonė apie Europą*.⁷ Šiandien populiarī „rūpinimosi“ idėja iš dalies kyla iš Lordės politinės ir asmeninės „karingos kovos“ filosofijos. Ši praktika buvo susijusi su Lordės pliuralumo pripažinimo filosofija. Teksto, parašyto juodaodės *queer* feministės, skaitymas yra vienas būdų išreikšti Audre Lordės politiką. Jos bekompromisis tarpsektoriškumas paremtas skirtumų priėmimu, daugiakultūriškumo gausa ir privilegijos pripažinimu. Jos pažiūros reiškia ne išskyrimą, o tam tikrą teigiamą atskyrimą, dėl kurio sukuriama erdvė neišklausytiems balsams.

Rūpesčio sąvokos šaknys slypi feministinėje kovoje, nes moterys istoriškai buvo globėjos. Rūpinimasis pagyvenusiais žmonėmis ir vaikais yra namų ūkio užduotis, kuri buvo priskirta nemokamai moterų darbo jėgai. Apie tai savo ankstesniuose darbuose rašo Federici.⁸ Pirmieji tekstai apie globą buvo aprašyti Nel Noddings ypatingos svarbos, bet dažnai kritikuotoje knygoje *Rūpestis*. Ji apibūdino rūpestį kaip socialinės gerovės tinklą, paremtą santykių tapatybe.⁹ Tai reiškia, kad Lordės iš išorinio socialinio konteksto pasiskolintas ir vidiniu paverstas rūpesčio supratimas gali būti suprastas kaip „šeimininko įrankių sulaužymas“ [iš Audre Lordės knygos *Šeimininko įrankiai niekada nesugriaus šeimininko namų (The Master's Tools Will Never Dismantle The Master's House) – vert. past.*].¹⁰ Sąvokos

pasisavinimas tapo raktu į patriarchalinės visuomenės apvertimą aukštyn kojomis, nutraukiant priespaudos ciklą.

Kalbant apie rūpestį, svarbu pabrėžti šios sąvokos kritiką ir raidą, paskatintą juodaodžių ir *queer* feminizmo. Svarbu suprasti, kad rūpesčio būtinybė kilo iš nuolatinio fizinio smurto, ypač prieš įvairių rasių ir standarto neatitinkančias moteris, jų kūnus. Reikia akcentuoti, kad feminizmas nėra vientisas vienetas, jis apima daug skirtumų ir įvairių patirčių. Todėl rūpestis nėra nei įprasta patirtis, nei būtinybė, tai – lankstus terminas su daugybe reikšmių, pritaikomas daugybėje situacijų. Turint omeny ilgus amžius, kai moterys buvo verčiamos užsiimti rūpinimosi darbais (ypač skirtingų rasių ir darbininkų klasės moterys), negalime rūpesčio laikyti natūraliai geru. Privalome atpažinti rūpesčio vaidmenį patirtoje priespaudoje. Rūpestis tampa moterų solidarumo ginklu smurto kontekste.

Rūpinimasis savimi nėra savęs lepinimas, tai – savisauga, politinio karo aktas.

– Audre Lorde

***

Iškart po „Me Too“ judėjimo 2017 m. buvo sukurta feisbuko grupė pavadinimu *La Caja de Pandora* (Pandoros skrynia). Jos nariais tapo dauguma Ispanijos kultūros darbuotojų. Diskusijos grupėje sukosi apie teismo bylą, kurią Ispanijos menininkė ir choreografė Carmen Tomé iškėlė prieš kuratorių Javierą Duero. Ji apkaltino jį pasinaudojus rezidencijos direktoriaus padėtimi, stebėjus ją persirenginėjant skalbykloje ir bandžius panaudoti prievartą.¹¹ Iš pradžių ši grupė buvo sukurta palaikymo tikslu, vėliau joje iš įvairių moterų, atsidūrusių panašiose situacijose, buvo surinkta daugiau kaltinimų prieš kuratorių. Galų gale, grupėje imtas aptarinėti fizinio, psichologinio ir emocinio patriarchato smurto normalizavimas Ispanijos meno pasaulyje, pasirodė šimtai liudijimų. Grupė padėjo pagrindus svarbiam įvykiui – jam apibūdinti ispanų kalboje vartojamas žodis *acontecimiento*, kurio

geriausias vertimas kontinentinėje filosofijoje būtų „įvykis“. Šis svarbus įvykis buvo nulemtas ne jau egzistuojančio feministinio diskurso meno pasaulyje, bet būtent jo trūkumo. Jo priežastis – ypač konservatyvi meno sistemos struktūra, o ne tolerancija joje.

Grupė įkūnijo Silvios Federici „kuždesių arsenalą“. Ji tapo vieta, kurioje žmonės galėjo išsikalbėti ir sulaukti palaikymo, o ne priekaištų. Išryškėjo moteryse įsišaknijusi baimė būti apkaltintoms melu, perspaudimu ir kalbėjimu tik savo pačių naudai ir iš to kylanti tylą. Su visuomenine manipuliacija buvo kovojama išklausymu, tikėjimu ir komunikavimu, t. y. individualiomis rūpesčio ir pasiaukojimo apraiškomis.

Tačiau šios, kaip ir visų kitų grupių, kurių tikslas – rimtai diskutuoti apie agresiją prieš moteris, veikla pasibaigė tik pradine byla. Kitos bylos buvo per opios, per mažai pagrįstos, kad galėtų atlaikyti teisminį procesą. Taip išryškėjo grupės ribotumas. Vis dėlto *La Caja de Pandora* pasiekė pradinį tikslą, ir jos dingimas nėra grupės narių kaltė. Tai – struktūrinė problema, dėl kurios ši ir panašios iniciatyvos išyra prieš užsibrėždamos naujus tikslus. Po pokalbių su aktyvistais iš įvairių miestų, kurie dirba grupėse, kovojančiose už moterų teisę laisvai kalbėti, paaiškėja, kad pasikartoja ta pati baigtis. Grupė išsiskirsto neturėdama pakankamai resursų pasipriešinti pajėgiai, represyviai, legaliai sistemai ir policijai, kuri saugo mechanizmus, užtikrinančius moterų tylą. Po šitiek metų tylą tapo mūsų identiteto dalimi. Tačiau ir kuždesiai gali būti girdimi, kai jų – daug.

Grupė buvo „pakasta po žeme“, ten, kur yrantys kūnai maitina dirvą.

***

2019 m., prieš Berlyno Galerijų savaitgalį, anoniminė grupė *Soup du Jour* pateko į laikraščių antraštes. Žmonės skaitė ir aptarinėjo jų pirmuosius atvirus laiškus. Grupė išnagrinėjo Berlyno premjeros metu paskelbtą dalyvaujančių galerijų ir menininkų sąrašą ir pabrėžė, kad 75% menininkų, eksponuojančių darbus, buvo baltaodžiai vyrai. Tai

niekaip neatskleidė Berlyno progresyvios, įvairios ir pliuralios populiacijos.¹² Kitas protestas pavadinimu „Baltasis mėnulyje“ sukėlė tikrą audrą 2019-ųjų rudenį, kai grupė atkreipė žurnalistų dėmesį į grupinę parodą „Künstlerhaus Bethanien“ galerijoje. Parodos metu buvo kalbama apie afrofuturizmą, bet joje nedalyvavo nė vienas juodaodis menininkas.¹³ Abiem atvejais grupė surengė sėkmingus protestus, kurie atkreipė dėmesį į tikrovę, slypinčią už progresyvaus Berlyno veido ir konservatyvios rinkos struktūros (ar pasenusių jos vadovų). Ji veikiau skatina diskriminaciją, o ne padeda su ja kovoti.

Soup du Jour sėkmingai įgyvendino įvairias iniciatyvas. Tarptautinė žiniasklaida sutelkė dėmesį į rasistinių ir patriarchalinių modelių tąsą kultūroje, tai sukėlė audringas diskusijas. Svarbu, kad jos ne tik komentavo situaciją, bet ir davė rezultatų. Diskusijos tapo aiškia kritika ir pakėlė kartelę institucijų kuratoriams, kurie vis dar turi išreikšti aiškia poziciją.

Grupė neseniai sukūrė kovos prieš nuolatinės ir sudėtingas problemas Vokietijos meno pasaulyje strategiją. Ji bendradarbiauja su Vyriausybės agentūromis, įskaitant Federalinę Vyriausybės komisarą ir Federalinės kanceliarijos Centrinę piliečių vyriausybę.¹⁴ Per Vyriausybės apklausų platformą vykdoma anoniminė apklausa, renkami duomenis. Rezultatai parodys išnaudojimo ir priekabiavimo mastą kultūros pasaulyje. Taip pat apklausa įrodo, kad tiek aukos, tiek smurtautojo anonimiškumas yra būtina sąlyga teisėtam duomenų tvarkymui ir informacijos viešinimui. Teisinė struktūra reikalauja, kad smurtautojų vardai liktų konfidencialūs. Nuolatiniam smurtautojams suteikiama užuovėja ir apsauga.

***

Rūpestis – nuožmi kova, solidarumas – pavojingas įsipareigojimas, palaikymas – rūpinimasis kitais, galintis virsti išsekimu. Rūpestis kultūroje tapo populiaria sąvoka, nes ji – būtina. Tačiau ją reikia apibrėžti dėl jos ginčytinos prigimties ir toli gražu neišspręsto problemiško. Rūpestis, kurį matau įstaigose, yra estetizuota apolitinė rūpesčio sąvoka, apsimestinis, oportunistiškas rūpestis. Sąvoka

vartojama neapsvarsčius jos potekstės ir filosofinių šaknų. Tai gali būti didelę reikšmę turinti arba beprasmiškai ir per dažnai vartojama sąvoka. Nekovingas ir nepolitiškas rūpestis – ramstis trapiam despotiškai tradicijai.

Šiais neaiškumo, politinės regresijos ir visuotinio stabtelėjimo laikais menininkų kūryboje vyksta didelės permainos. Vyksta nauja dematerializacija, keičianti metafizines meno kūrinio reikšmes. Meno ateitis po 2020-ųjų nėra susijusi su institucijomis, bienalėmis, mugėmis. Ji susijusi su meno kūriniumi kaip karinga konfrontacija prieš struktūras, suvaržiusias jį ideologiškai. Meno ateityje daugialypiai balsai, kolektyvai ir atviri pareiškimai pakeis paminklus. Rūpestis, solidarumas ir parama ateityje užims svarbią vietą, kovos su į save orientuoto menininko individualisto tradicija. Ateityje konkurencijos vietą užims bendruomenė. Parodų forma pasikeis, jos bus paremtos tikru rūpesčiu, tikru solidarumu, tikra parama ir, svarbiausia, nuožmia kova.

Iš anglų kalbos vertė Erika Urbelič

¹ Silvia Federici, „How the demonization of “gossip” is used to break womens’ solidarity“, *In These Times*, 2019 m. sausio 3 d., <https://inthesetimes.com/article/the-subversive-feminist-power-of-gossip>.

² „Media Laws Netherlands Database“, <http://legaldb.freemedia.at/legal-database/netherlands/#:~:text=Defamation%20remains%20a%20criminal%20offence,of%20making%20that%20fact%20public>.

³ Seph Rodney, „How Woke are the Fall Shows at New York’s Blue-chip Art Galleries?“, *Hyperallergic*, 2020 m. rugsėjo 25 d., <https://hyperallergic.com/588549/fall-at-nyc-blue-chip-art-galleries/>.

⁴ Rosemarie Castoro: *Focus at Infinity*, kuratorė Tanya Barson, MACBA – Museu d’art contemporani de Barcelona, 2017 m. lapkričio 9 d. – 2018 m. balandžio 15 d.

⁵ Carolina A. Miranda, „Why protesters at MOCA’s Carl Andre show won’t let the art world forget about Ana Mendieta“ [Kodėl protestuotojai prieš MOCA muziejų vykstančią Carlo Andre parodą neleis meno pasauliui pamiršti Anos Mendieta], *Los Angeles Times*, 2017 m. balandžio 6 d., <https://www.latimes.com/entertainment/arts/miranda/la-et-cam-ana-mendieta-carl-andre-moca-protest-20170406-htmllstory.html>.

⁶ Helen Holmes, „Actress Ellen Barkin Accuses Artist Carl Andre of Assault in a Series of Tweets“, *Observer*, 2020 m. sausio 21 d., <https://observer.com/2020/01/ellen-barkin-accuses-carl-andre-assault/>.

⁷ Audre Lorde, *Dream of Europe: Selected Seminars and Interviews: 1984–1992*, Kenning Editions, 2020.

Kassavaitinės *De Appel* skaitymo grupės tiesioginė transliacija <https://new.deappel.nl/nl/pages/197-droom-over-europa>.

⁸ Silvia Federici, *Wages Against Housework*, 1974, <https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/postgraduate/masters/modules/femlit/04-federici.pdf>.

⁹ Nel Noddings, *Caring: a Feminine Approach to Ethics and Moral Education*, 1984.

¹⁰ Audre Lorde, „The Master’s Tools will never dismantle the Master’s House“, 1984, <https://collectiveliberation.org/wp-content/uploads/2013/01/Lorde-The-Masters-Tools.pdf>.

¹¹ Carmen Morán Breña, „El MeToo Español se llama la Caja de Pandora“, *El País*, 2018 m. sausio 25 d., https://elpais.com/cultura/2018/01/24/actualidad/1516819549_185849.html.

¹² Arsalan Mohammed, „Too White and Male? Not for Long“, *The Art Newspaper*, 2019 m. balandžio 30 d., <https://www.theartnewspaper.com/news/berlin-gallery-weekend>.

¹³ Will Fredo Furtado, „An Afrofuturism Show With No Black Artists: What Went Wrong at Berlin’s Künstlerhaus Bethanien?“ *Frieze Magazine*, 2019 m. rugpjūčio 8 d., <https://www.frieze.com/article/afrofuturism-show-no-black->

artists-what-went-wrong-berlins-kunstlerhaus-bethanien.

¹⁴ *Soup du Jour*, <https://www.facebook.com/SdJcollective/posts/344613716878738>.